

Η ομιλία του κ. Ευάγγελου Βενιζέλου

Είναι πολύ ευτυχής ο Νικόλαος Δημητρακόπουλος να έχει τόσους και τόσο θερμούς θεματοφύλακες της μνήμης του. Ο καθένας μας ίσως σκέπτεται τι θα συμβεί μετά τον θάνατό του, αν θα υπάρχουν κάποιοι οι οποίοι θα τιμούν την μνήμη του, να την προφυλάσσουν, να την καλλιεργούν, να τη διαδίδουν και νομίζω ότι από την άποψη αυτή είναι πολύ ευτυχής στην αιώνια ζωή ο Νικόλαος Δημητρακόπουλος και **πολύ υπερήφανη η Καρύταινα που τον νιώθει ως τέκνο της, παρόν, και τον τιμά συνεχώς, με συστηματικό τρόπο και νιώθει ως εντολέας και κληρονόμος των όσων έχει αφήσει ο Νικόλαος Δημητρακόπουλος.**

Όπως ακούσατε, έχω αναπτύξει τις απόψεις μου για τον τιμώμενο το 2007, σε μια ωραία εκδήλωση στην Παλαιά Βουλή. Οι ομιλητές που προηγήθηκαν νομίζω ότι μας έδωσαν την πλήρη εικόνα για το νομοθετικό και το κοινοβουλευτικό του έργο. Θα ήθελα να κλείσουμε αυτή τη σημερινή εκδήλωση εδώ στον δημόσιο χώρο της γενέθλιας πόλης του, θέτοντας ένα ερώτημα που νομίζω ότι απασχολεί όποιον μελετήσει συστηματικά και εις βάθος χωρίς προκαταλήψεις την δημόσια παρουσία του Δημητρακόπουλου. **Ποια είναι η σχέση του Δημητρακόπουλου με τον Ελευθέριο Βενιζέλο.**

»Ο Δημητρακόπουλος έχει καταγραφεί, ακόμη και σήμερα παρουσιάζεται ως εξάιρετος υπουργός Δικαιοσύνης της πρώτης κυβέρνησης του Ελευθερίου Βενιζέλου. Ως υπουργός Δικαιοσύνης της διετίας 1910-1912, δηλαδή της διετίας μετά το Γουδή, της διετίας που αρχίζει με τη σύγκληση των δ'υο διπλών αναθεωρητικών Βουλών, που αποκτά ως θεμέλιο το αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1911. Και αυτό το αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1911 βεβαίως έχει ανάγκη από εκτελεστικούς του Συντάγματος νόμους, όπως λέμε, άρα από ένα απαιτητικό νομοθετικό έργο, το οποίο αυτός ως υπουργός Δικαιοσύνης εισηγείται εκ μέρους της κυβέρνησης. Αλλά έχει καταγραφεί εις τας δέλτους της Ιστορίας ως ο εξαιρετικός νομομαθής, ο υπουργός Δικαιοσύνης του Ελευθερίου Βενιζέλου», ανέφερε ο κ. Βενιζέλος και προσέθεσε:

«Θα ήθελε να έχει πεθάνει έτσι και να έχει μείνει πράγματι έτσι στον αιώνα τον άπαντα ο Νικόλαος Δημητρακόπουλος; Πέθανε ως οπαδός και συνεργάτης του Ελευθερίου Βενιζέλου; Όχι, υπήρξε μία τομή, μία καμπή. Κατ' αρχάς τα δύο αυτά πρόσωπα, οι δύο άνδρες θα έλεγα πριν από μερικά χρόνια, αλλά τώρα πρέπει να είμαστε πολιτικά ορθοί, έχουν μια σειρά από εντυπωσιακά κοινά στοιχεία. Έχουν γεννηθεί και οι δύο το 1864, δηλαδή στο μέσον του 19ου αιώνα. Είναι και οι δύο νομικοί, έχουν ασκήσει ενεργό δικηγορία, προέρχονται από την αστική τάξη εν ευρεία εννοία, έχουν γονείς οι οποίοι είναι, θα έλεγα, αστοί της εποχής, όχι με την τυπική έννοια του όρου, είναι δύο ισχυρές προσωπικότητες αναμφίβολα, χαρισματικές, ανεδείχθησαν και οι δύο στην κεντρική πολιτική σκηνή μετά το Κίνημα στο Γουδή και την πτώση του παλαιού πολιτικού συστήματος, δηλαδή μετά το 1909, ο ένας ανεδείχθη με τον τρόπο που ξέρετε και έλαμψε, με πολλές εχθρότητες βέβαια και πολλές διακουμάνσεις μέχρι το 1936, άρα είχε τη βιολογική τύχη να ζήσει 15 χρόνια, κρίσιμα χρόνια μετά τον Δημητρακόπουλο, από το 1921 που πεθαίνει ο Δημητρακόπουλος μέχρι το 1936 που πεθαίνει ο Βενιζέλος, έχει την ατυχία ο Δημητρακόπουλος να πεθάνει σχετικά νέος ακόμη και για τα δεδομένα της εποχής του, είναι και οι δύο

Κεντρώοι, προοδευτικοί στις αντιλήψεις, φιλελεύθεροι, αλλά διαφορετικών κατηγοριών φιλελεύθεροι.

»Ο Νικόλαος Δημητρακόπουλος είναι ένας κλασικός, συντηρητικός φιλελεύθερος, δεν θέλει κρατικό παρεμβατισμό. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος είναι για τα δεδομένα της εποχής ένας νέος φιλελεύθερος, έτσι τους χαρακτήριζε τους φορείς αυτών των απόψεων η τότε θεωρία, δεν είχε δογματικά προβλήματα και μεγάλες ευαισθησίες, μπορούσε να αποδεχθεί και τον κρατικό παρεμβατισμό, άρα θεωρούσε λογικό ο Ελευθέριος Βενιζέλος να θέτει υπό τον έλεγχο του κράτους την **Εθνική Τράπεζα ως εκδοτική Τράπεζα - δεν υπήρχε ακόμη Τράπεζα της Ελλάδος** - ήταν διφυής η Εθνική Τράπεζα, ήταν εμπορική και κεντρική τράπεζα η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος. Όπως βεβαίως δεν είχε κανένα πρόβλημα ο **Ελευθέριος Βενιζέλος να μεγαλώνει το κράτος και να μεγαλώνει τον αριθμό των δημοσίων υπαλλήλων**. Μάλιστα για να το επενδύσει από πλευράς κράτους δικαίου, διόρισε διοικητή των Νέων Χωρών τον υπουργό Δικαιοσύνης, τον Κωνσταντίνο Ρακτιβάν, ο οποίος όπως πράγματι επισημάνθηκε, αντικατέστησε εν μια νυκτί τον Νικόλαο Δημητρακόπουλο στον θώκο του υπουργείου Δικαιοσύνης, από πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών, θέση στην οποία είχε διαδεχθεί τον Έσλιν, ο οποίος είχε καταστεί προ πολλού βουλευτής και είχε εκλεγεί πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων στη συνέχεια, μέσα στις περιπέτειες του κοινοβουλευτικού μας βίου, ιδίως με τη λεγόμενη Βουλή των Λαζάρων, η οποία επανήλθε από το 1915 το 1917. **Άρα είχαμε αποκλίσεις ιδεολογικές, και, κυρίως, είχαμε πολύ σοβαρές αποκλίσεις ως προς την αντίληψη περί θεσμών. Ο Νικόλαος Δημητρακόπουλος ήταν πιστός θεματοφύλακας των θεσμών**. Μερικές φορές έδινε την εντύπωση του θεσμολάγνου. Δεν είναι τυχαίο ότι είχε ασκήσει πειθαρχικές διώξεις, ως υπουργός Δικαιοσύνης κατά του συνόλου των υπηρετούντων δημοσίων λειτουργών και υπαλλήλων.

»Ο Ελευθέριος Βενιζέλος δεν ήταν έτσι. Κάποτε, μιλώντας για τον Ελευθέριο Βενιζέλο, είχα πει σε ένα έκπληκτο ακροατήριο, ότι θα τον χαρακτήριζα έναν αστό λενινιστή. Ήταν χειριστικός σε σχέση με τους θεσμούς, τους εργαλειοποιούσε. Ήθελε να εξυπηρετήσει έναν στόχο. Και αυτό το έκανε ο Νικόλαος Δημητρακόπουλος μαζί του. Έτσι ξεκίνησαν και έτσι συνδέθηκαν. Ξεκίνησαν αποδεχόμενοι και οι δύο και υπερασπιζόμενοι μια θεμελιώδη παραβίαση του Συντάγματος του 1864. Το Σύνταγμα του 1864 προϋπέθετε για την αναθεώρησή του ότι η Βουλή που διαπιστώνει την αναθεώρηση θα διαλυθεί, θα συγκληθεί άλλη κοινή Βουλή, θα αποφασίσει και αυτή για δεύτερη φορά την ανάγκη αναθεώρησης και μετά θα συγκληθεί η διπλή αναθεωρητική Βουλή η οποία και θα συντελέσει την αναθεώρηση. Αλλά βεβαίως, υπό την πίεση των καταστάσεων και του Κινήματος στο Γουδή το 1909, ο βασιλιάς συνήνεσε εκών-άκων να προχωρήσει η διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος, χωρίς να τηρηθεί η πρόβλεψη του Συντάγματος, το άρθρο 107 τότε, το 110 το σημερινό, που στην πραγματικότητα είναι αυτό που προσδίδει στο Σύνταγμα τον αυστηρό και τυπικό του χαρακτήρα. Κάνει το Σύνταγμα, Σύνταγμα. **Που κάνει το Σύνταγμα κανόνα υπέρτερης δομικής ισχύος σε σχέση με τον συνήθη νόμο, τον κοινό νόμο, όπως λέμε**. Άρα δεν διαπιστώθηκε η ανάγκη αναθεώρησης δύο αλλαπάλληλες φορές, αλλά μόνον μία φορά και επιχείρησε η παλιά Βουλή αυτή, η Βουλή του παλαιού συστήματος, να δεσμεύσει τη νέα Βουλή τη διπλή, με αναλυτικές κατευθύνσεις της αναθεώρησης. »Αυτό το ζήτημα ως εκ θαύματος, ετέθη εκτάκτως το 2018. Το 2018 λοιπόν, άρχισε η

Βουλή, ενόψει της αναθεώρησης που ολοκληρώθηκε το 2019, να συζητά για το αν οι κατευθύνσεις που θα δώσει η Βουλή, η Βουλή που διελύθη το 2019, η Βουλή της πλειοψηφίας ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, θα δεσμεύσει με τις κατευθύνσεις της τη Βουλή του Ιουλίου του 2019, δηλαδή τη Βουλή που συνετέλεσε την Αναθεώρηση του 2019. Γιατί υπήρχαν κρίσιμα ζητήματα. **Και το πιο κρίσιμο ζήτημα ήταν η μείωση της πλειοψηφίας που είναι αναγκαία για την εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας.** Άλλο αν αυτό στη συνέχεια ξεχάστηκε επειδή στο πρόσωπο της σημερινής Προέδρου της Δημοκρατίας η αντιπολίτευση υπερψήφισε την πρόταση της κυβέρνησης και έτσι εγκαταλείφθηκε το επιχείρημα. Υπήρχε επίσης και το επιχείρημα αυτό ισχυρό σε σχέση με τον εκλογικό νόμο. Αν δεσμεύει η κατεύθυνση της προηγούμενης Βουλής, η οποία ήταν μια κατεύθυνση φιλοαναλογική, ενώ η επιθυμία της νέας πλειοψηφίας θα έλεγα ότι ήταν σαφώς υπέρ του συστήματος της ενισχυμένης αναλογικής. Διεξήχθη τότε ένας διάλογος, έντονα επιστημονικός - είχα και εγώ την ευκαιρία να δημοσιεύσω μία εκτενή μελέτη - υποστηρίζοντας ότι η πρώτη Βουλή καθορίζει τον κατάλογο των υπό αναθεώρηση διατάξεων αλλά όχι την κατεύθυνση, παρότι έχουμε ψήγματα στη νομολογία μας, του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου και του Συμβουλίου της Επικρατείας εν μέρει, που αποδέχονται την ιδέα να δεσμεύει η κατεύθυνση, αρκεί να υπάρχει κατεύθυνση που να την έχει διατυπώσει η Ολομέλεια. Και τέτοια κατεύθυνση δεν υπήρξε, διότι με έναν χειρισμό, τον οποίον περιέργως είχε αποδεχθεί η απελθούσα πλειοψηφία το 2018, υπερψηφίστηκε από την αντιπολίτευση η πρότασή της να αναθεωρηθεί η διάταξη για τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και έτσι ακούσαμε μόνον 151 βουλευτές προκειμένου να διαμορφώσουν τη νέα διάταξη και να μειώσουν την πλειοψηφία των τριών πέμπτων (3/5) σε πλειοψηφία σχετική.

Διότι η αντιπολίτευση ψήφισε την πρόταση της κυβερνητικής πλειοψηφίας. Έλεγα τότε, μην αφήσετε καμία διάταξη να υπερψηφιστεί με παραπάνω από 180 ψήφους, για να διατηρείται το πλεονέκτημα της αυξημένης πλειοψηφίας στη Βουλή, την κρίσιμη, την αναθεωρητική, αυτή που ασκεί πραγματικά τη συντακτική εξουσία. Αλλά όταν τα κόμματα θυσιάζουν στη συγκυρία τη θεσμική ευαισθησία, μετά πρέπει να κάνουν και τις αναγκαίες υποχωρήσεις.

Τον αντιλαμβάνομαι λοιπόν πολύ καλά, σχεδόν τον νιώθω τον Δημητρακόπουλο, πρώτον διότι είναι και το δικό μου όνομα γραμμένο στον κατάλογο των υπουργών Δικαιοσύνης, που είναι μακρύς. Ήμουν ο 139ος υπουργός Δικαιοσύνης του ελληνικού κράτους από της συστάσεώς του, όταν έγινα υπουργός Δικαιοσύνης το 1996. Φανταστείτε πόσο συχνές είναι οι μεταβολές στους υπουργούς Δικαιοσύνης. Και έχω διατελέσει γενικός εισηγητής αναθεώρησης του Συντάγματος, έχω κάνει και εγώ μια αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001, όπως και η αναθεώρηση του 1911. Μόνοι που η δική μας ήταν μια αναθεώρηση τυπική, που σεβάστηκε εις το έπακρον τις συνταγματικές προδιαγραφές, και βαθιά συναινετική, όχι συγκρουσιακή.

Η αναθεώρηση και ο βασιλικός θεσμός

Μαζί με τον Βενιζέλο λοιπόν, ο Δημητρακόπουλος υποστηρίζει στις Βουλές του 1910-1912 τις εξής δύο απόψεις:

- Πρώτον, ότι δεν πειράζει που δεν τηρήθηκε το άρθρο 107. **Η πρώτη διπλή**

αναθεωρητική Βουλή δεν δεσμεύεται από τις κατευθύνσεις της προηγούμενης Βουλής, του παλαιού συστήματος, ούτε καν από τον κατάλογο των υπό αναθεώρηση διατάξεων, αλλά μπορεί να παρέμβει σε όλες τις διατάξεις, πλην των θεμελιωδών. Ποιες είναι οι θεμελιώδεις; Η διατήρηση του βασιλικού θεσμού. Αυτό ήταν που απασχολούσε το Παλάτι και σ' αυτό είχε επέλθει συμφωνία για τον σχηματισμό των κυβερνήσεων μετά το Γουδή. Αυτό είχε συμφωνήσει ο βασιλιάς Γεώργιος με τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Και έγινε η μετάβαση από το παλιό στο νέο πολιτικό σύστημα. Γι' αυτό ο Ελευθέριος Βενιζέλος έταμε τη συζήτηση όταν ο λαός των Αθηνών φώναζε "συντακτική-συντακτική" και είτε αναθεωρητική και ανέλαβε ο Δημητρακόπουλος να εξηγήσει στην πρώτη αναθεωρητική Βουλή το 1910 ότι αναθεωρητική βεβαίως και όχι συντακτική, αλλά ευρείας αναθεωρητικής αρμοδιότητας. Δηλαδή μπορούσε να θίξει όλες τις διατάξεις χωρίς να δεσμεύεται, πλην των θεμελιωδών. Δηλαδή στην πραγματικότητα πλην της μορφής του πολιτεύματος ως βασιλευομένης δημοκρατίας.

Αυτά συνεχίστηκαν για λίγους μήνες, διότι ο Ελευθέριος Βενιζέλος διαπίστωσε ότι στην πρώτη αναθεωρητική Βουλή τη διπλή, υπήρχαν περίεργοι συσχετισμοί και δεν μπορούσε να διαχειρίζεται μία ενιαία συμπαγή πλειοψηφία, Ένας δε παράγων που εμπόδιζε τον συμπαγή χαρακτήρα της πλειοψηφίας ήταν ο Δημητρακόπουλος με τους 21 βουλευτές που είχε ως αρχηγός κόμματος. Γιατί δεν ήταν απλώς υπουργός Δικαιοσύνης, ήταν εταίρος της κυβέρνησης Ελευθερίου Βενιζέλου. Γι' αυτό και διαλύεται η Βουλή και υποστηρίζει ο Δημητρακόπουλος ως υπουργός Δικαιοσύνης ότι παρότι διαλύεται η Βουλή, η αναθεωρητική -που επιστημονικά αυτό είναι αδιανόητο, διότι έτσι ο αρχηγός της εκτελεστικής εξουσίας παρεμποδίζει το αναθεωρητικό έργο της στο οποίο δεν μετέχει ο ίδιος, δηλαδή ο βασιλεύς – μετατίθεται αυτή η αρμοδιότητα, κληροδοτείται, στην επόμενη Βουλή.

Αυτό το θυμηθήκαμε στο μετεμφυλιακό κράτος, όταν μεσολάβησαν τρεις Βουλές για να ψηφιστεί το Σύνταγμα του 1952. Και η κάθε μία μεταβίβαζε την αναθεωρητική αρμοδιότητα στην επόμενη. Για να πάμε από τη Βουλή του 1946, της αποχής του ΚΚΕ στη Βουλή που ψήφισε το 1952 το αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1952 με βάση τη θεωρία Δημητρακόπουλου ότι μπορεί να διαλυθεί η αναθεωρητική Βουλή και να μεταβιβάσει την αναθεωρητική αρμοδιότητα στην επόμενη Βουλή.

Η παραίτηση Δημητρακόπουλου

Αυτά έως την εισδοχή των Κρητών βουλευτών, όπου στην πραγματικότητα δεν υπήρξε καμία σύγκρουση επί του τυπικού ζητήματος τί θα γίνει με τους Κρήτες βουλευτές, αλλά ο Ελευθέριος Βενιζέλος ήξερε ότι χωρίς τη συναίνεση των Μεγάλων Δυνάμεων και χωρίς διεθνή συμφωνία θα ήταν πρόκληση άνευ λόγου να εμφανιστούν οι Κρήτες βουλευτές και να ενεργήσουν ως μέλη της Βουλής των Ελλήνων. Όμως επήλθε η σύγκρουση. Παραιτήθηκε ο Δημητρακόπουλος και έχω και εγώ την εντύπωση, από τη μελέτη που έχω κάνει, ότι ανακουφίστηκε ο Ελευθέριος Βενιζέλος, διότι ήθελε να αποδεσμευτεί από την υπερβολική προσκόλληση στη νομιμότητα και τους θεσμούς, γιατί είχε μπροστά του ένα πολεμικό σχέδιο. Το πολεμικό σχέδιο

λοιπόν του Α' και του Β' Βαλκανικού Πολέμου, διεξήχθη χωρίς να είναι ο Δημητρακόπουλος υπουργός. Ήταν ο Ρακτιβάν υπουργός Δικαιοσύνης. Ήταν βουλευτής, σε μια Βουλή που δεν λειτουργούσε βέβαια λόγω του πολέμου, και είναι λογικό να εκφράζει το παράπονο, όπως μας εξήγησε ο κ. Σαρμάς, ότι ήταν μια Βουλή ά-Βουλη. Διότι ο Ελευθέριος Βενιζέλος ήταν πανίσχυρος, ήταν δημοφιλής και κατελάμβανε εδάφη και μεγάλωνε την Ελλάδα και συγκρουόταν με τον βασιλέα και τον διάδοχο. Ξέρετε τις συγκρούσεις με κορυφαία τη σύγκρουση με την εντολή κατάληψης της Θεσσαλονίκης αντί του Μοναστηρίου. Ξέρουμε όλοι πώς έχει καταληφθεί η Θεσσαλονίκη σε αγώνα δρόμου σε σχέση με τον βουλγαρικό στρατό.

Όταν λοιπόν πράγματι εισάγεται προς κύρωση στη Βουλή των Ελλήνων η Συνθήκη των Αθηνών του Νοεμβρίου του 1913, που διαδέχεται τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου του Αυγούστου του 1913, η Ελλάδα είναι η Ελλάδα με τις Νέες Χώρες. Είναι η Μεγάλη Ελλάδα. Είναι η Ελλάδα με τη Θεσσαλονίκη, με τα Γιάννενα, με την Κρήτη ενσωματωμένη.

»Και φυσικά ακόμη και τώρα εκφράζονται τα παράπονα γιατί εγκαταλείφθηκε η Βόρεια Ήπειρος και γιατί δεν λύθηκε από τότε το ζήτημα της Κύπρου ή των Δωδεκανήσων. Αλλά ο Ελευθέριος Βενιζέλος αυτό έφερε ως αποτέλεσμα στη Βουλή των Ελλήνων.

Τότε πράγματι η Δυτική Θράκη ήταν μια βουλγαρική λωρίδα, για να μην έχουμε απευθείας σύνορα μεταξύ Ελλάδας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

»Και εκεί εμφανίζεται η δυσκολία του Δημητρακόπουλου, ο οποίος ως ένας έντιμος λόγιος άνθρωπος, πιστός στους θεσμούς, καταλαβαίνει ότι δεν μπορεί να καταψηφιστεί η Συνθήκη των Αθηνών που διπλασιάζει την Ελλάδα, αλλά επιφυλάσσεται να ασκήσει και εν μέρει ασκεί οξεία κριτική στον Ελευθέριο Βενιζέλο γιατί αγνόησε τη Βουλή και διότι δεν έφερε καλύτερο αποτέλεσμα, γιατί δεν έφερε μια Ελλάδα ακόμη μεγαλύτερη από αυτή που έπρεπε να φέρει. Και θ' αναρωτηθεί κανείς: Αφού το ήθελε αυτό ο Νικόλαος Δημητρακόπουλος, ήθελε μια Ελλάδα ακόμη πιο μεγάλη από την Ελλάδα του Ελευθερίου Βενιζέλου, ποια ήταν η στάση του στον Εθνικό Διχασμό; Τι έγινε ο Νικόλαος Δημητρακόπουλος την περίοδο που άρχισε να κυοφορείται ο διχασμός, και εξερράγη ο διχασμός;

»Παραιτήθηκε ο Βενιζέλος, σχηματίστηκαν οι περίεργες κυβερνήσεις της εποχής, κυρίως οι κυβερνήσεις Ζαΐμη και Σκουλούδη, ανθρώπων ικανών για τις περιστάσεις και επιτηδείων και διελύθη τελικά η Βουλή του 1915 και άρχισε να φαίνεται το ενδεχόμενο ενός εθνικού διχασμού. Έλεγε τότε ο Δημητρακόπουλος ότι δεν μπορούμε να αποδεχθούμε τις αξιώσεις των συμμάχων της Αντάντ, δηλαδή δεν μπορούμε να αποδεχθούμε τις αξιώσεις που πρωτίστως η Γαλλία προέβαλλε εκ μέρους των συμμάχων. Και βασική του νομική διαφωνία ήταν ότι η πρόσκληση που απηύθυνε ως πρωθυπουργός ο Ελευθέριος Βενιζέλος στα συμμαχικά στρατεύματα να αποβιβαστούν στην Ελλάδα, ήταν μια παράνομη πρόσκληση, διότι δεν είχε την έγκριση της Βουλής. Και όντως, με τα συνταγματικά δεδομένα της εποχής, και με τα σημερινά συνταγματικά δεδομένα, για να εισέλθει ξένη στρατιωτική δύναμη στη

χώρα, θέλει νόμο αυξημένης πλειοψηφίας. Είναι το άρθρο 27 του Συντάγματος. Και πίστευε ο Δημητρακόπουλος ότι αν η κυβέρνηση το εξηγούσε αυτό στους συμμάχους, οι σύμμαχοι θα το αντιλαμβάνονταν και θα σεβόντουσαν το γεγονός ότι δεν είχαν τηρηθεί οι ελληνικές συνταγματικές προδιαγραφές. Αυτό είναι πράγματι αξιοσέβαστο. Δείχνει μια θρησκευτική προσήλωση στον Τύπο του Συντάγματος, στο Κράτος Δικαίου, στη διεθνή νομιμότητα.

Το Κράτος των Αθηνών και το Κράτος της Θεσσαλονίκης

»Αλλά βέβαια το παιχνίδι είχε αποκτήσει άλλες διαστάσεις. **Όταν ο Ελευθέριος Βενιζέλος πηγαίνει με την Τριανδρία στη Θεσσαλονίκη** και αφήνει ως προεδρεύοντα του κόμματος των Φιλελευθέρων στην Αθήνα, στο Κράτος των Αθηνών, τον Κωνσταντίνο Ρακτιβάν, **ο Νικόλαος Δημητρακόπουλος μένει στο Κράτος των Αθηνών. Δεν πηγαίνει στο Κράτος Θεσσαλονίκης.** Και όταν αρχίζουν πια τα τελεσίγραφα των συμμάχων, μετέχει στα Συμβούλια του Στέμματος, με το παλιό του πολιτικό προσωπικό, με τον πρωθυπουργό Λάμπρου, δηλαδή αυτόν που φέρει τεράστια ευθύνη για την καταστροφή του 1897, για την οποία έγραψε τα θαυμάσια απομνημονεύματά του και καταλόγισε ευθύνες στον Διάδοχο Κωνσταντίνο. Ο Διάδοχος Κωνσταντίνος λόγω της δολοφονίας του του Γεωργίου του Α΄ είναι ο Βασιλεύς που προεδρεύει του Συμβουλίου του Στέμματος, είναι ο Λάμπρου πρωθυπουργός και είναι εν μέσω του όλου του παλαιού προσωπικού. Είναι μαζί με τον Ζαΐμη, τον Σκουλούδη, τον Γούναρη, τον Ράλλη, τον Καλογερόπουλο παρών στα συμβούλια αυτά. Γιατί; Γιατί έχουν να αντιμετωπίσουν τις καταγιγιστικές εξελίξεις των οποίων ηγείται ο Ελευθέριος Βενιζέλος. **Και βέβαια, όταν αρχίζουν οι γαλλικές πιέσεις, πράγματι απορρίπτει την πρόταση του Κωνσταντίνου να σχηματίσει κυβέρνηση, όπως την απορρίπτει και ο Νικόλαος Καλογερόπουλος, γιατί κατά βάθος ο Κωνσταντίνος ήθελε να οδηγηθεί ξανά σε μία κυβέρνηση Ζαΐμη.** Τον θεωρούσε ότι ήταν ο ικανός να χειριστεί τη Συνθήκη. Δεν μίλησες ποτέ για το θέμα αυτό αναλυτικά, αλλά οι δημοσιογράφοι της εποχής θεωρούν ότι στην πραγματικότητα δεν θα δεχόταν ποτέ ένας άνθρωπος με το κύρος και την εμμονή στους θεσμούς και την πίστη στη νομιμότητα όπως ο Νικόλαος Δημητρακόπουλος θα αποδεχθεί την ανατροπή ουσιαστικά του πολιτεύματος και της έννομης τάξης, που οδήγησε εν τέλει στην απαίτηση για αναχώρηση του Κωνσταντίνου από την Ελλάδα. Όταν έγινε το δραματικό Συμβούλιο του Στέμματος προκειμένου να εξετασθεί τι θα κάνει ο Κωνσταντίνος προ του τελεσιγράφου, ο Δημητρακόπουλος είπε ότι το τελεσίγραφο είναι παράνομο, ότι παραβιάζει την ελληνική συνταγματική τάξη. Ο Σκουλούδης, ο οποίος ήταν πιο πονηρός και δεν είχε τους δισταγμούς και την εμμονή στην έννομη τάξη του Δημητρακόπουλου, είπε: “Μεγαλειότατε, να φύγετε, αλλά να μην παραιτηθείτε”.

Η επάνοδος του Ελευθερίου Βενιζέλου

»**Ο Κωνσταντίνος έφυγε και, όπως ξέρετε, βασιλιάς έγινε ο Αλέξανδρος με τη γνωστή ιστορία, αλλά επανήλθε ο Ελευθέριος Βενιζέλος.** Το Κράτος της Θεσσαλονίκης κατέλαβε το Κράτος των Αθηνών. Και αναστήθηκε η Βουλή, η δεύτερη Βουλή, η Βουλή του Δεκεμβρίου του 1915, στην οποία μετείχε ο Δημητρακόπουλος με

το κόμμα του. Αλλά δεν πήγε στη Βουλή αυτή, η οποία στην πραγματικότητα στήριξε τις κυβερνήσεις μέχρι τον Νοέμβριο του 1920. Και τον Νοέμβριο του 1920 δεν μετείχε στις εκλογές ο Δημητρακόπουλος γιατί οι επιπτώσεις της ασθένειας ήταν πάρα πολύ μεγάλες και εμφανείς, όμως οι βουλευτές του και οι συνεργάτες του μετείχαν στην ενωμένη αντιπολίτευση υπό τον Δημήτριο Γούναρη. Και συγκρότησαν και αυτοί την πλειοψηφία των λεγόμενων μετανοεμβριανών κυβερνήσεων, δηλαδή των κυβερνήσεων που οδήγησαν στη Μικρασιατική Καταστροφή και οδηγήθηκαν στην “Δίκη των Έξι”. Η οποία ειρήσθω εν παρόδω αναψηλαφήθηκε από τον Άρειο Πάγο πριν από μερικά χρόνια και έπαυσε η ποινική δίωξη λόγω παραγραφής για τον Πρωτοπαπαδάκη. Ο Δημητρακόπουλος λοιπόν είχε ζηήσει τη Συνθήκη των Σεβρών, δηλαδή τον απόλυτο θρίαμβο του Ελευθερίου Βενιζέλου, την Ελλάδα των δύο Ηπείρων και των πέντε Θαλασσών – ζούσε ακόμη – και είχε πεθάνει όταν συνήφθη η Συνθήκη της Λοζάνης και όταν έγινε η “Δίκη των Έξι” και η εκτέλεση στο Γουδί. Από το Γουδί στο Γουδί. **Άρα είναι ατύχημα για την ελληνική ιστορία και τη χώρα ότι διερράγη η σχέση των δύο αυτών ανθρώπων και για χρόνια ήταν μία σχέση κακή, όπως προκύπτει από τα έγγραφα. Δηλαδή από το 1912 μέχρι το 1921. Θα ήταν διαφορετική ίσως η μοίρα της Ελλάδας, των θεσμών, της έννομης τάξης εάν η συνεργασία αυτή είχε συνεχιστεί.** Αν ο Δημητρακόπουλος παρέμενε ο ισχυρός νομικός βραχίονας του Βενιζέλου και του βενιζελισμού και αν ήταν υπουργός Δικαιοσύνης και στις επόμενες κυβερνήσεις κι αν έπαιζε έναν ρόλο που αναγκάστηκαν να επωμιστούν άλλοι άνθρωποι, όπως ο Ρακτιβάν, όπως ο Ρέπουλης. Θα μπορούσε πράγματι ο Δημητρακόπουλος να συνεισφέρει να αποφύγουμε τη Μικρασιατική Καταστροφή και να αποφύγουμε βεβαίως και τον Διχασμό, ο οποίος βεβαίως ακόμη δεν έχει ξεπεραστεί στην πραγματικότητα. Ίσως είναι πιο ισχυρός ακόμη και από τον Εμφύλιο, από τις μνήμες του Εμφυλίου κατά βάθος όταν κανείς προσπαθεί να αναγνώσει τις βαθύτερες, τις αταβιστικές διαιρέσεις που υπάρχουν στο σώμα της ελληνικής κοινωνίας, στο σώμα του ελληνικού λαού μέχρι σήμερα.

»Είναι λοιπόν ο Νικόλαος Δημητρακόπουλος, που ξεκίνησε από εδώ, από την Καρύταινα και διέγραψε αυτήν τη διαδρομή και έχει μείνει στη μνήμη ημών των νομικών βεβαίως κυρίως και όχι της ευρείας κοινής γνώμης όπως συμβαίνει με τον Ελευθέριο Βενιζέλο, μία εξαιρετική προσωπικότητα, ένα υπόδειγμα προσήλωσης στη νομιμότητα και τους θεσμούς ένας φιλελεύθερος κατά κυριολεξία, ένας δημοκράτης, ένας ευπατρίδης. Αλλά ο άλλος ήταν ένα αστέρι που έλαμψε και που σχημάτισε τη σύγχρονη Ελλάδα.

Και εν τέλει ίσως είναι μία κατ’ οικονομία εύνοια της Ιστορίας, μία αποκατάσταση ίσως της λογικής σειράς των πραγμάτων το γεγονός ότι έχουν ξεχαστεί όλα αυτά που σας είπα. Έχει ξεχαστεί η περίοδος από το 1912 έως το 1921 που πέθανε ο Δημητρακόπουλος και έχει μείνει υπό τον προβολέα της ιστορικής μνήμης η διετία του υπουργού Δικαιοσύνης του Ελευθερίου Βενιζέλου, Δημητρακόπουλου-Βενιζέλου, όταν έγινε αυτό το εντυπωσιακό νομοθετικό έργο και παιδαγωγικό σε πολύ μεγάλο βαθμό για τη συγκρότηση ενός φιλελεύθερου αστικού κράτους.

Είναι λοιπόν μια μέριμνα της Κλειούς, μούσας της Ιστορίας η οποία υπογραμμίζει κάποια πράγματα και αποσιωπά κάποια άλλα, γιατί θέλει να μας πει ότι έτσι θα έπρεπε

να είναι τα πράγματα, θα έπρεπε να έχει συνεχιστεί αυτή η συνεργασία. Άρα, ας κρατήσουμε στη μνήμη μας τη συνεργασία αυτή και το πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα που έχει προσφέρει στο σώμα της ελληνικής νομοθεσίας, της έννομης τάξης κι ας είμαστε ευγνώμονες πραγματικά στον τόπο αυτόν που γέννησε και ανέδειξε αυτόν τον μεγάλο νομομαθή, τον Νικόλαο Δημητρακόπουλο».